

GESTRIKE -

Resonans

Nr 4 2016 Medlemsblad för Gästriklands Spelmansförbund

TRADITION FÖRNYELSE GEMENSKAP

Okänd

Upplandsmuseet

Näst längst till höger i främsta raden, med klockkedjan synlig:

Per Persson Menlös vid spelmansstämman i Uppsala 1912

Undrar var Gustav Jernbergs står ?

Ordförandens ruta

I förra ledaren lovade jag ett Menlöst nummer. Dvs om en av våra mest kända spelmän Per Persson Menlös. Namnet går tillbaka till 1700-talets soldatnamn Menlös, en man utan men. Per var också utan men och därtill en färgstark spelman. Han dog 1916 i sin stuga i centrala Hedesunda utan ved och utan en brödbit i huset. Han var ogift och då är det lätt att bli ensam mot slutet av livet. Brodern Lars var likaså spelman och eftersom han gick bort redan på 1870-talet så säger ryktena att han givetvis var bättre än Per att spela. Så är det alltid i spelmanshistorier. Den som gått bort först var alltid bättre. Några nya uppteckningar efter "Menlösen" eller "Melliken" som han kallades i Hedesunda bifogas, så att ni har något att fundera på och spela.

Vårens årsmötes och inspirationsdag blir lördag 25 mars på Västerbergs FHS som vanligt. Även som numera vanligt tillsammans med Folkdansringens distrikt. Vi kommer att lära oss spela menuett i folkligt still. Dansarna lär dansen och vi kan sedan tussa ihop de två delarna till ett. Spännande! Vi ha en del menuetter i Tolforsnotboken från 1793. Menuetterna skiljer sig från pollonessorna i boken såtillvida att de innehåller mer åttondelsnoter och trioler, till skillnad från pollonessorna som innehåller mest sextondelsfigurer och åttondelar. Ni som anmäler er får noterna per mail om ni anger er mailadress. Inbjudan kommer i nr 1-17. Tack för ett gott spelår. Bättre kan det alltid bli. Är tacksamma för det som var. Planerar en hel del framöver. God Jul och Gott Nytt År!

Er ordförande Michael

Kolla på www.folkwiki.se/ HYPERLINK "http://www.folkwiki.se/" se där finns låtar på not i pdf-format. Även Gästrikelåtar !!

GSFs PG 542598-8 VUXENMEDLEM: 200 KR, UNGDOM UPP TILL 20 ÅR: 100 KR.

www.gastriklandsspelmansforbund.se låtar finns att ladda ner...

Ordförande:

Michael Müller Oslättforsv 236 80598 Gävle 072-2193956 michaelmuller53@gmail.com

Kassör, medlemsmatrikel, SSR, Instrumentförsäkring:

Bertil Månsson Lindesnäs v.11 C 80628 Gävle 070-6897880 berman@telia.com

Ledamöter:

Michael Nylin Agavägen 22B, 81160 Sandviken 070-2483249 michael.nylin@delta.se

Lena Brunk Malmgårdsv 3, 81395 Torsåker 070-4141262 lana.brunk@gmail.com

Mikael Nykäsenoja Centralg 17C, 81330 Hofors 076-8373660 nykasenoja@gmail.com

Bernt Lindström Stenbäcken 35 81693 Ockelbo 072-2452577 berntolindstrom@gmail.com

Kristina Selinder Lexev 33E, 80627 Gävle 073-9638756 kristinaselinder@hotmail.com

Vakanta suppleantposter.

Tidningsredaktör och ansvarig utgivare för

Gestrike-RESONANS GSFs medlemstidning ansvarig utgiv samt texter Michael Müller.

LÅTKOMMITTÉ är styrelsen

VALBEREDNING: Mikael Nykäsenoja

REVISORER: Lennart Östblom, Pär Åslund

Kalendarium vinter/vår 2017 för Gästrikland

Januari

SAW SAW SAW Första måndagen i månaden kl 18-22 på Tennstopet i Gävle. Kom och föreslå låtar och spela med. Gott käk och fin pilsner.

Lördag 25 mars GSFs årsmöte och kursdag på Västerbergs FHS ! Ni äro kallade !

Mer Kalendarium i nr 1-17 av Gestrike-Resonans

Prisregn

Riksspelmannen Tony Wrethling prisas inom folkmusik för att han sedan 1970-talet ägnat sig åt den unikt Gästrikiska låtskatten med rötter i barocken. Han har nedtecknat över 300 låtar, som annars hade förlorats. Den 6 november fick Tony och Benno Eriksson mycket välförtjänt Gustav Adolfsmedaljen i Stockholm vid en ceremoni, för sitt arbete med insamling, presentation och uppteckning av traditionell dans och låtar i Gästrikland. I deras utgåva "Som förr" får man en gedigen bok med mycket kontext, ett nothäfte med bortåt 100 nyupptecknade låtar från kassettband. Därtill dvd-filmer, cd-skivor med intervjuer, musiken till noterna samt dansfilmer(dokumentation). Finns inget motsvarande någonstans i världen vågar jag påstå. Vi i Gästrikland har mycket av traditioner att vara stolta över och ösa inspiration ur. En fantastisk dräktbok av Lena Eriksson, "Som förr"-utgåvan, "En spelmans berättelse- Joel Rådberg" samt Jernbergsboken. Därtill nothäften med Spes låtar och Hammarbergs-Hans låtar mm. Fler notutgåvor kommer de närmaste åren !

Ärtsoppa, men var är punchen? Bosse, Ulrik, Mikael och till vänster Anders, som till höger spelar och sjunger Helgdagskväll i timmerkojan

Lena så det ryker av stråken och Stig blåser i klarinetten så kinderna rodnar. Th Bosse och Lasse drar igång en riktig polska i väntan på att ärtsoppan blir varm.

Traditionell spelkväll i kolarkojan med Torsåkers spelmanslag!

En torsdagskväll i november åkte vi till kolarkojan som ligger långt upp i skogen i Hofors. Kojan ligger vid Acktjärn. Det är Stig Gustavsson som fixar så att vi får vara där en kväll. Stig och Gunnar är redan där när resten av gänget kommer och kojan är uppvärmd. Stig och Gunnar har både varmt ärtsoppa och eldat. Medan elden sprakar och temperaturen stiger täljer Stig till en soppslev och smörkniv, det har han gjort varje år innan vi andra kommer. Gunnar serverar en rykande het ärtsoppa med den nytäljda slevan, och vi breder smör på knäckebröd med den nytäljda smörkniven och där sitter vi alla i mysigt mörker. Vi dricker kaffe som är kokt över öppen eld. Det ryker från muggarna och doften sprider sej runt i kojan och då tog Anders fram gitarren och sjöng "*Heldagskväll i Timmerkojan...* fortsatte med "*Jag väntar vid min stockeld...* Det var mysigt att lyssna till Anders och samtidigt spraket från elden. Vi njöt i fulla drag! Ett kort ögonblick såg jag ett konstigt fladder från oljelampan, det var magiskt!

Nu tar vi fram fiolerna, sa Bosse efter kaffet. Visan "*Stackars de alla kolgossar små*" skulle passa bra menar han och vi andra håller med. Lasse spelar stämman. Lena tycker att vi kör vidare med polskan "*På kolbotten*". Kan det bli mer passande? Många låtar blev det medan det blev allt svartare ute och stämningen var på topp inne i kojan. Omvärlden försvann i intet. Kan ni tänka er att vi hörde vargen yla!

Lite uppgifter om Kolgården och Eldpallkojan vi besökte. Historien började 1998 med att 12 män från Hofors startade en studiecirkel om kolning. 1999 kom första byggnaden till, sedan dess har fler byggnader uppförts. 2009 påbörjades bygget av eldpallkojan som blev klar samma år. Det är en byggnad i grovt rundtimmer med eldstad i mitten (eldpallen) och en stor spiskåpa. Bord och bänkar är stabila i grova plankor och gör att det blir en speciell stämning. Text och foto Kristina Danielsson Text om kolgården, Bosse Lundgren.

Snart dags för tolfte Midvinterstämman!

Onsdag 28 dec kl 18.00, Stora Herrgården, Stjärnsund

Vi fyller Herrgårdens rum med musik. Spela, sjung, lyssna, dansa. Ta en bit mat och något att dricka i Herrgårdsserveringen. Varm stämning och fin akustik. Öppen scen. Litet dansgolv med spellista från 19.00. Inträde 40 kr- kontant eller swish. VARMT VÄLKOMMEN!

Arr: Korsmora spelmän, Föreningen Folkmusikfesten i Stjärnsund, Polhemsstiftelsen. info: Claes 0225-802 33, 070-944 76 97

Annan stämman som kommer 2017 är Stjernklart den 12 augusti 2017. I Oslättfors. På Lugnet, i kyrkan, i bagarstugan, på badstranden, på logen, i grillhuset(rökskadat).

Med anledning av att det är 100 år sedan Per Persson Menlös gick bort, så kommer här merparten av vad vi vet om honom.

Menlösbröderna

En av Gästriklands och speciellt Hedesundas mest kända spelmän är *Per Persson Menlös (1833-1916)* inte minst beroende på den kände dalaspelmannen Hjort-Anders Olssons besök hos honom efter spelmanstävlingarna i Uppsala 1909. Här får ni veta mer om Per, ja nästan allt vi vet. Per har många namn, vilket ni märker nedan: Menlös-Pelle, Melliken eller bara Menlösen. Ibland kallade man honom bara "*Slånkvickan*". Att gå och "*slåнка*" betyder att man går och drar benen efter sig, man bara latar sig och gör ingen nytta. Det finns tre låtar efter Pers bror Lars Persson Menlös, varav en är betecknad: efter "*Slånkvickans-Lasse*". Själva slånkveckan var annars den lediga tid man hade på hösten när man bytte dräng- eller pigjobb till en annan gård. Då var man ledig någon dag eller flera.

Namnet Menlös

Namnet Menlös är ett soldatnamn som betyder att man är fri från tadel och men. Det härstammar från soldaten *Erik Menlös* född 1689 vilken kom från Gävle. Per och broderns farfar Lars Larsson (1764-) kom till Menlösgården i Hedesunda från Valbo då dennes moder Brita Larsdotter (1732-) gifte sig med änklungen Anders Menlös (1729-) vilken var son till ovan nämnde Erik Menlös.

Långt är det inte från Älvkarleby till Valbo socken södra delar (bodtrakterna) eller Hedesundas nordöstra delar där Lärk-Jonas bodde i Slätfallet, Anders Gustaf Boström växte upp i Dalen och Melliken troligen gick förbi på sin låtfärd 1846 där han fick pannkakor med sig hem. Th det mest kända foto som även finns som vykort

Per föddes på soldattorpet och utanvidsgården "*Menlös*" 23 febr 1833. I ungdomen körde han foror till Gävle, men senare blev det inte mycket grovsysslor för honom. Per Persson Menlös var ungkarl och bodde i Brunn, dvs i centrala Hedesunda. Han började spela vid 8 års ålder (1841) och lärde sig grunderna av fadern dagakarlen *Per Larsson Englund (1803-1848)* vilken var "*en styv spelman*". Menlösen höll fiolen lite

annorlunda. Den vilade mot högra axeln och han fick ibland slänga undan sitt huvud för att inte komma i vägen för sin egen stråke. Det är möjligt att Menlös-Pelle spelade nyckelharpa till att börja med, vilket kan förklara fiolhållningen, men det finns inga starka belägg för det. Fiolen lånade han av fadern och lärde sig sedan mycket av sockenspelmannen Lörk-Jonas Boström. Omkring 1846 gick han ända till Älvkarleby för att lära av Byss-Kalle. Denne var gammal och sjuk och det blev bara en låt lärd. Till färdkost hem fick Per pannkakor av Byss-Kalles fru. Vid matpausen på hemvägen övade han på låten och namngav den till *"Pankakorna smaka bra"*.

Fattig

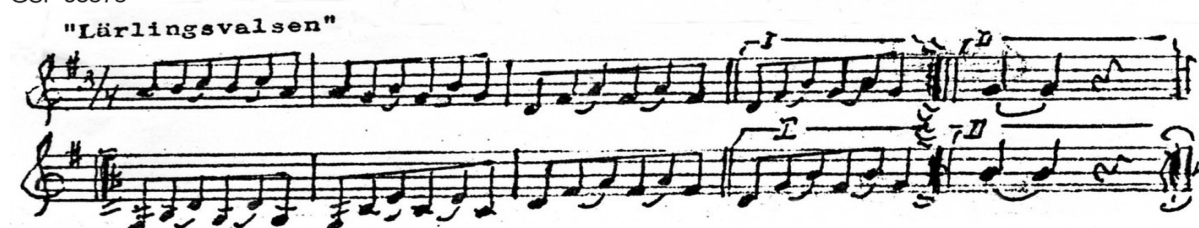
Per levde ett enkelt och fattigt liv där varje inkomst var viktig. Han var känd som snål och försiktig. Det berättas att innan han for ut och spelade på kalas och andra tillställningar kunde han svälta i flera dygn, för att sedan ta igen det på kalaset han skulle spela. De flesta ansåg nog att Per var riktigt snuskig och levde ett vanvårdat liv. Renlighet var inget han brydde sig om och i Menlösens stuga var det allt annat än rent. Vid ett tillfälle lurade några grannar bort honom hemifrån för att under tiden göra rent och skura av den värsta smutsen från golvet. Under städningens gång sägs det att de hittade ett skrin med en summa pengar i, som Menlösen snålat ihop. Grannarna hade ingen aning om att Menlösen hade det så pass gott ställt – han ansågs nämligen vara fattig, vilket kanske inte var så konstigt med tanke på hur han såg ut. Därför tyckte de nu att det inte var mer än rätt att ta betalt för det arbete de uträttat med sin städning. När Menlösen upptäckte stölden blev han arg och åkte till släktingar i Risby, Uppland. Han berättade att han blivit bestulen och att han ville flytta till sina släktingar. I gengäld skulle de få ärva honom. Han ritade upp en karta över sin stuga som visade var pengarna skulle finnas, men ingen trodde honom. Han fick åka tillbaka till Hedesunda igen och bli vän med sina grannar. Pengarna hittades senare efter hans död. Den kände spelmannen i Uppland, Viksta-Lasses far var kusin med Per Persson Menlös

Per var, som vanligt var bland spelmän, ganska begiven på brännvin. Betalning för spelning utgjordes ju ofta av alkohol. Han kunde inte riktigt komma igång utan en sup före spelningen. När Menlösen spelade på gille där trakteringen var riklig, föll han lätt ur rollen, även om han aldrig blev plakat. Spelet blev då lite si och så med. Bäst spelade Menlösen när han var ensam och nykter. Trakteringen ökade däremot hans mod att prata med kvinnorna på danserna. Men de ville nog inte komma honom alltför nära, då han också nyttjade snus i rikligt mått. Det kunde lätt solka ned kvinnornas vita bröstkrås, då det satt i hans skägg, på storvästen och längst ut på den böjda näsan i en snusbrun droppe. På huvudet hade han ofta en vidbrättad hatt och en gammaldags långrock värmd kropp.

Elever

Senare i livet lärde Pelle även ut en del av sina spelmanskonster till yngre kollegor. Han var en sträng lärare som sa till sina elever: *"Ja släpper dä int gössö förr'n du kan spela och stryka lärlingsvalsen riktigt"*. Den gick som följer:

GSF 03575

En känd elev till Per var Alma Hedström (1886-1969), gift Åhländer. Hon föddes i byn Ullanda och växte upp i en musikalisk omgivning med flera bröder som spelade dragspel. Menlösen var Almas mors kusin, därför hörde hon honom ofta spela. Vid 11 års ålder 1897 började hon själv spela fiol, inspirerad av Menlösens spel. Dock sade hon själv att *"det var då det lilla jag lärt av Per"*. Hon blev en duktig spelkvinna, som dock mest spelade till husbehov.

Vinnarsjö Musikkapell i Hedesunda. Grannas-Olof stående tv med vegamössa.

Lånad fiol

När Menlösen skulle iväg på någon viktig spelning eller tävling lånade han ofta *"Grannas"-Eriks* (Erik Olsson f. 1860-talet, boende i Byn, Vinnarsjö) fiol som lät bättre än de egna tre han hade. Eftersom Erik hade en bra fiol så spelade han givetvis på den. Brodern *Lars* (f 1856) spelade dragspel och dennes son *Olof Larsson* (1882-1951) var fiolspelman i ungdomen. Olof var bl.a. med i ett musikkapell i Vinnarsjö och vid det egna bröllopet 1911 spelade Menlösen. Nedan.

Omodern musikanter

Menlösen levde ett ensamt liv där musiken var viktig, både som förströelse och inkomstkälla. De gamla låtarna han hade från ungdomen gick ur modet mot slutet av 1800-talet när det kom nya modedanser. Han anpassade sig säkert så gott det gick, men vid sekelskiftet 1900 var det musikkapell som var på modet, både blås och strängkapell. Inte solospelmän.

Dock kom en tid för musikalisk revansch även för Per Persson Menlös musik och person. Anders Zorn kallade till den första spelmanstävlingen i Gesunda 1906. Därefter följde år av både tävlingar och spelmansstämmor. En av de första tävlingarna var 1909 i Uppsala. Menlösen anmälde sig så klart !

Brudgummen Grannas Olof Olsson med klockkedjan var också spelman. Fotot ur Hedesunda hembygdsförenings tidning Rovbladet i september 1980.

Menlösen som hade släkt i Uppland reste så till spelmansstämman i Uppsala 1909 där han fick mycket uppmärksamhet. Enligt redaktör Björk gick det till sålunda: *"Han kom med en vegamössa på huvudet, en skjorta som en gång varit vit, i storväst och överrock, och byxorna nerstuckna i kragstövlar. När han skulle spela "Tyska klockorna" på omstämd fiol och böjde sig fram för att stämma, föll en flaska brännvin ur hans ficka. Det bekom honom inte mycket. Efter att ha tagit en pris snus i näsan, lade han fiolen i högra armhålan och började spela. Stråkens rörelser var så vidlyftiga att han måste kasta huvudet tillbaka då och då för att inte peta sig i örat. Stöveln for fram och tillbaka på golvet i sirliga tramp så att mattan for ihop i ett bylse under foten"*. Det var en originell spelman som gav dem musik de aldrig glömde. Han var klar över sitt konstiga sätt att hålla fiolen, men sa: *"Jag håller fioln tokugt, men hä låter dess bätter"*. Han framförde en gånglåt(se nedan) på ett så mästerligt sätt att han fick första hederspris för gamla spelmän, 20 kr. Han tackade för sig med orden: *"Annat är det i Hedesunda, där vill döm klå åv en allt man har"*. Prisnämnden ville genomföra en insamling till spelmannen som hade det så fattigt. Av Menlösens anhöriga fick man dock veta att han inte hade det så fattigt som han ville ge sken av.

Studentikost

Han blev en populär person bland studenterna pga sin originalitet och var till Uppsala vid ett flertal tillfällen efter stämman 1909 för att underhålla på nationerna. En gång kom han som vanligt i stor långrock. Studenterna försökte få av honom rocken, men när de såg vad han hade under lät de honom behålla rocken på. Emellertid hade Melliken under tiden ilsknat till över behandlingen och gick upp på scenen och sjöng en oanständig visa. *"Män då sto hä int' på länje förr'n skynke(ridån) föll ner int'"*. En del, även i hembygden, såg honom som en rolighetsminister och försökte göra narr av honom, men det lönade sig sällan för han avspisade de flesta med besked! Efter denna första Uppsalastämma tog Menlösen tillvara framgångarna och

uppmärksamheten kring sin person. Han hyrde Berga skola i Årsunda och tog 25 öre i entré till sin egen konsert. Det gäller att följa med sin tid och slå mynt av den nya tidens möjligheter !

23

Gånglåt

GSF 01023

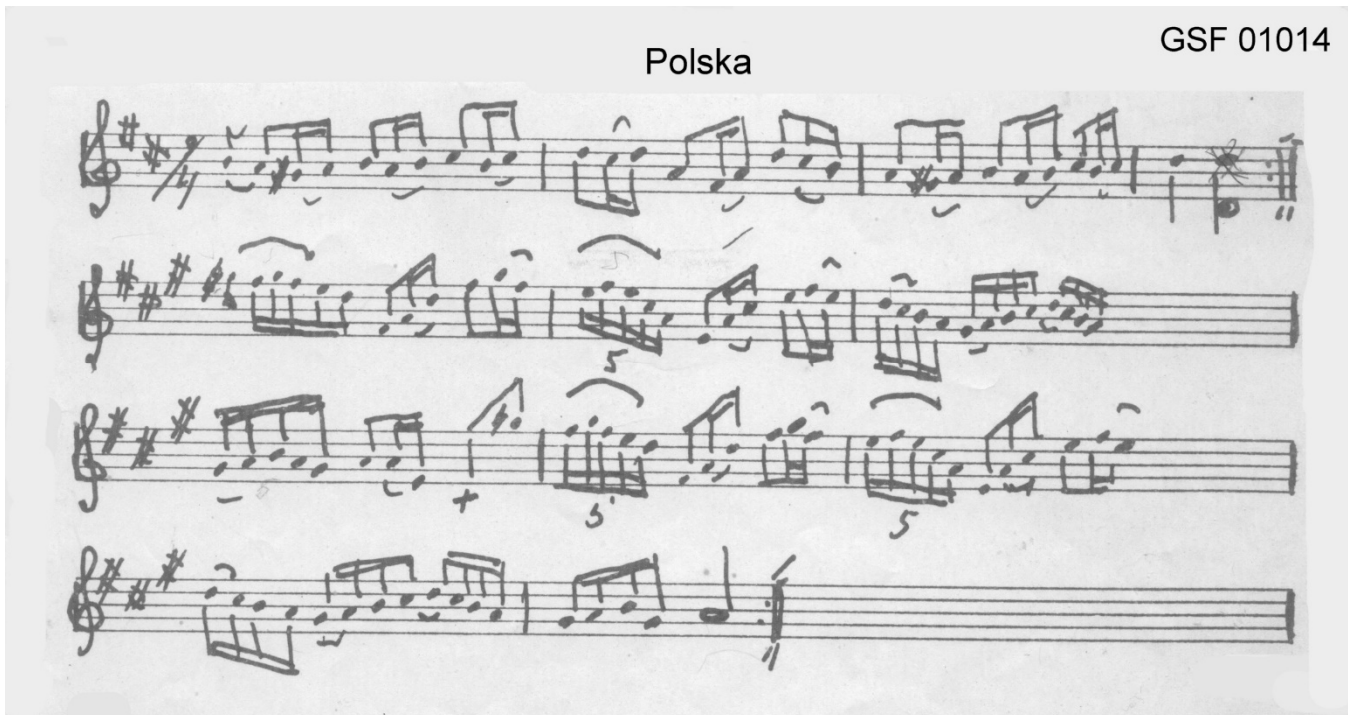
*Gånglåten har ofärd byggats, men har avskrivits
i det skick den befanns sig på originalen.
Denna gånglåt spelade Pelle Menlös på tävlingen i Uppsala 1909*

*Hoskrivet av Rune Lindqvist
Jorsäter*

Storbesök av Hjort-Anders

Det är troligen efter spelmanstävlingen i Uppsala 1909 som Hjort-Anders reste tre gånger till Pelle Menlös för att lära sig låtar. Dessa tre besök samt deltagandet i tävlingarna 1909 och 1912 i Uppsala gjorde Menlösen känd än in i våra dagar.

Den mest kända, men dock svårspelade, låten är Rångstasågen, som kräver personlig tolkning för att vara verkningsfull. Den lilla vattendrivna sågen låg en bit norr om gamla Vannersjövägen i Getmyrbäcken. I låtsamlingen Svenska låtar Dalarna del 4 sid 97 står det att bäcken och sågen låg i Uppland och att man kallat dit Melliken. Den låten lärde Hjort-Anders Olsson vid besöken hos Menlösen. När Hjort-Anders bad om att få lära sig låten var Menlösen ovillig att lära bort den. Efter lång övertalning gav Menlösen med sig och spelade låten. När sen Hjort-Anders ville spela upp polskan för att låta Menlösen kontrollera riktigheten, blev kommentaren: "Du spela, du gösse så husföggelerna flyger bort." "Husföggelerna" var två skator som satt ute på gårdsplanen. Hjort-Anders sa att "låten kostade honom tre liter brännvin och 60 kr".

Efter Per Persson Menlös

Pelle Menlös var, enligt sagesmannen Erik Östlund i Hedesunda, bygdens yppersta i att härma de olika företeelserna i naturen. Erik var som barn ibland in i stugan till honom. Då spelade Pelle alltid ett par låtar med stor inlevelse. Han var pigg långt upp i åldern. Andra som mindes och berättat om Menlösens musicerande var Viktor Lund och Martin Johansson bägge födda 1901. Erik Östlund, som bodde granne med Pelle som barn, berättade hur han en gång fått höra Pelle spela Rångstasågen. *"Han var så ivrig och stod och mumlade någonting i ivern. Han liksom talade med låten. Han var helt inne i polskan, för oss barn såg han inte. Han stampade med foten och lät den ena egendomliga vändningen efter den andra spelas fram med en förvånansvärd ledighet även i de svåraste partierna. Än värre blev det ju längre in i polskan han kom. Fingrarna gick som lärkvingar. Han knäppte takten som en annan klackrevelj mot de nakna golvtilljorna. Någonstans mitt i polskan kunde man höra forsandet kring vattenhjulet matas mer och mer och dö bort. Men då skulle ni sett Menlösen, hur han skapade till sig. Han fick liksom en stöt, ryckte upp sig och ökade takten med stråken, hävde upp sin spruckna röst och sa "Friskare vatten, friskare vatten". Genast hörde man hur Getmyrforsen levde upp igen, hur den fick lust och kraft till förnyade ansträngningar. Därmed skraltade bysågen igång igen. Så växlade det gång efter annan i den temperamentsfulla polskan. I ena stunden sinade vattnet, i den andra forsade det för fullt kring vattenhjulet och sågen var igång. Ingen kunde spela Rångstasågen som Per Persson Menlös. Det var endast honom givet att leva sig in i sin hemmagjorda låt så."*

På söndagskvällar om somrarna brukade han samla ungdomar vid stugan sin och spela för dem. Men även när han var ensam i stugan kunde han nog ha det ganska muntert när musiklusten grep honom.

Som många andra spelmän ville även Menlösen vara lite av en mystiker. Bland annat berättas det om en gång då det rådde stor torka i Hedesunda. Menlös ville då pröva sina trollmakter genom att spela fram regnet. Endast iförd nattskjortan tog han fiolen. Han vandrade fram och tillbaka framför sin stuga och gned sin fela i nattsärken med full inlevelse samtidigt som han mumlade besvärjelser. Resultatet blev dock inte det önskade, i alla fall inte denna gång. Magi är inte lätt....

Största spelmanstävlingen i Sverige 1912

När en ny spelmanstävling utlystes 1912 så anmälde sig Melliken med en gång. Nedan han anmälningsbrev:

Uppsala d. 24-7-1912.

Till
Uppsala Nationalföreningens
Kurator. Uppsala

Såsom jag är 1909 deltagare på
Spelmanstävlingen i Uppsala
så tänkte jag ännu är
anmäla mig om det ej
möter några hinder.
Vara beaktande jag
här pr. ang. och jag
än detta mera som en
nielaw ifall jag får deltaga
i. Det innebär högt.
P. Persson Menlös
abt. Uppsala

Pelles anmälan till Uppsalatävlingen 1912.

Per Persson Menlös i unga år

Så var då Menlös-Pelle återigen på tävling i Uppsala där han rimligen träffade den Sikviksbördige spelmannen Gustaf Jernberg boende i Österbybruk, vilken deltog med en lånad stråke och därtill vann hela tävlingen ! Gustav spöade alla de bästa spelmännen i hela Sverige. Menlös och Gustav Jernberg bör ha haft en del gemensamma låtar efter bl a Lärk-Jonas.

Tävlingarna finns beskrivna i texter och ur "Om spelmanstävlingarna i Uppsala 23-25 augusti 1912", finns intryck förmedlade av Georg Bladini. Om Menlösen står det: "...Främsta rolighetsministern var dock Per Persson Menlös, en åttioårig gubbe som tydligen i all sin dar varit en rolighetsminister av första ordningen och redan vid framträdandet väckte han publikens jubel med sin grågröna kalott, infallna tandlösa mun som under spelet syntes ideligen snappa efter luft och sin kollossala krumböjda näsa. Han visste också då under spelet än visa sig en face, än i profil för att man riktigt för att man riktigt skulle se hur löjligt vanskaplig han var. Kom så härtill han vidunderliga sätt att hålla fiolen, nämligen mot högra axeln, sålunda huvudet nästan bakom fiolen och så stråken som under sin gång upp och ner ständigt var i fara att än peta sönder gubbens näsa, än peta ut ett öga så att gubben alltjämt ryckte huvudet tillbaka för att undvika faran. Ja man måste ha sett det för att till fullo förstå huru komiskt det tog sig ut, speciellt med stråkens ideliga anfall mot gubbens näsa och ögon. Han drog till med åtskilliga tricks för att knipa applåder t.ex. att låtsas icke kunna få fram en tongång och så ilsket stampa i golvet eller att upprepa i basen en omedelbart förut spelad tongång i högre lägen men tappa bort sista tonen etc. Mycket riktigt väckte han åhörarnas jubel varje gång han uppträdde.

Men rätt betänkt var det något hemskt att se en gubbe tydligen på gravens brant så stå och åthäva sig för publiken. Och å andra sidan var det underbart huru bra gubben spelade de snabbastelöpningar med rena, väl skilda toner, övergångar mellan dur och moll, vilken känsla han kunde inlägga i sitt spel och hur outtömligt hans förråd på melodier var, om man dock ständigt undrade huruvida inte gubben blandade ihop sina stycken och spelte litet av varje i en ljuvlig blandning. Ville aldrig sluta spela, njöt själv av sitt spel och stunden när han då äntligen tyckte sig ha spelat nog, sade han "Tack så mycket" och stapplade ner från estraden. Ett stort original var gubben."

Originella låtnamn

En mängd originella namn på låtar som Per spelade är kända och ett tiotal finns bevarade på not. Följande (och kanske någon till) finns på not: *Röda livstycket*, *Älsklingsvals*, *Fyllhickan*, *Rångsta-sågen*, *Pannkakorna smaka bra*, *Den retsamme*, *Tyska klockorna* (knäpplåt på omstämd fiol), *Steklåten*, *Triolpolskan*, *Knuts livstycke*, *Karl XII Begravnings-marsch*, *Rövästen*. Därtill kommer alla namnen på idag okända låtar: *Storsvarten*, *Hurrabasen*, *Bockpolskan*, *Läppsnuvan*, *Talgoxen*, *Svanrosen*, *24 oktober*, *Hedesunda brudlåt*, *Känner du Lasse vunn?*, *För god åt bönder*, *I sån*, *Blinda Kalles vals*, *Vargskrämmarlåden* (efter Lärk-Jonas), *Kasen*, *Systrarna*, *Hedesunda brudlåt*, *Hin håle och Sessla*. Ovan nämnda Sessla var en spelkvinna i Ålbo som kappspelade med Hin Håle i sin lilla stuga. Hon var gammal och orkeslös då "gammel-Erse" kom indansandes för att hämta henne. Hon ville dock inte riktigt än. Så fick "Erse" syn på en fiol på väggen och sa: "Vi spelar om saken". Han spelade första reprisen av en polska och ville att gumman skulle spela den svårare andra reprisen, vilket hon gjorde med sådan bravur att "Gammel-Erse" gav sig av genom skorstenen innan hon hunnit spela färdigt.

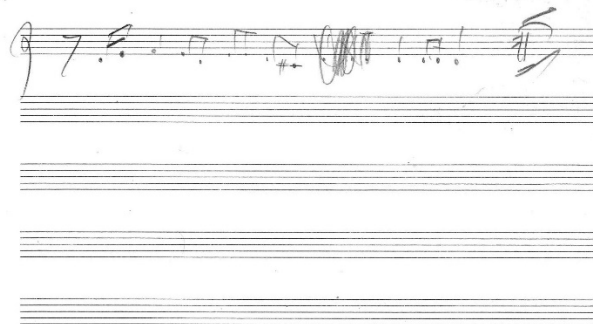
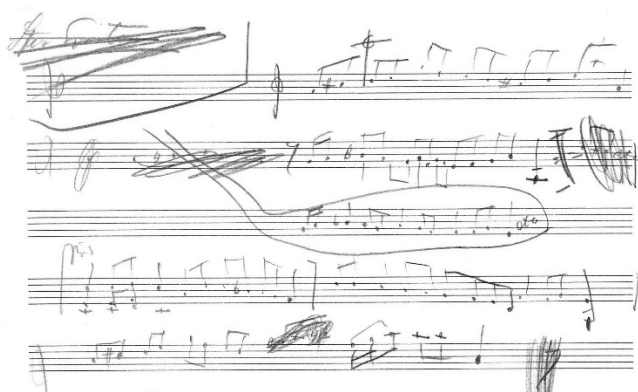
Menlös möter Hjort-Anders för fjärde gången

1915 var Hjort-Anders och spelmanskollegan August Bohlin på konsertturné och besökte Hedesunda. De bodde i Brunn där Menlösen också bodde. Denne kom och hälsade på Hjort-Anders och August, vilka spelade för honom där han satt på en stol. Plötsligt sprang han upp och började dansa på golvet, eldröd i ansiktet av upphetsning. När de spelat färdigt sa han: "Ni spelar bra ni pojkar, men det är så med mig att jag alltjämt varit så ensam. Ge hit en fiol så ska jag spela en låt ni aldrig hört förr". Så spelade han en märkvärdig låt i en ovanlig tonart.

1

2

Röda Livstycket efter Menlösen, upptecknat efter en av tävlingarna i Uppsala. Tolka själv !

Året efter dog han en kall februaridag i en utkyld stuga där både ved och brödlår var tomma. Det sägs att man bakom skorstensmuren hittade 2000 kr, vilket vart en anseelig summa på den tiden.

Brodern Menlös-Lasse

Om man skulle ha en "riktig *spelman*" tingade man brodern *Lars Persson Menlös (1828-1871)* vilken kanske t.o.m var duktigare än Per, men han ansågs vara lat, liksom så många andra spelmän. Vid ett stort bröllop hos "*Gripens*" i Ås skulle bröllopsföljet tåga från "*Norrgårds*" till "*Gripens*". Menlösbröderna gick i täten och spelade. Stora folkskaror kantade Tångvägen där de gick. Bäst som de spelade gick Pers e-sträng av och han slutade spela. Brodern Lars ryckte åt sig Pers fiol och gav honom sin, så fortsatte de spela brudmarschen som om ingenting hade hänt. Han spelade lika bra på tre strängar och de fullföljde spelningen ända fram till bröllopsgården. Lars var också ogift och försörjde sig som småbrukare och hantverkare, bl a var han korgmakare. Bröderna var även utomsocknes i spelärenden. Ofta var man i Gävle dit Per körde foror i ungdomen. En gång som Lasse var i Gävle på dans, lite påstruken, och gick fram till spelmännen med orden "*bättre kan he vara*". "*Ja, upp och gör det bättre*" kom uppmaningen från dansfolket. Lasse tog så fiolen och spelade så enastående att alla stannade upp och lyssnade. Lars ska annars ha varit något nervsvag och tillbakadragen. Han råkade lätt i gråt bara han blev det minsta rörd. Ofta var han i kyrkan på orgelläktaren och lyssnade på klockarens musik. Efter danserna satt han sedan och spelade psalmer för gubbarna. Lars Persson Menlös ska ha gjort en svår polska som vi endast har namnet på. Den går i tonarten F och heter "*Mistingshälla*" efter det stora flyttblocket efter Vinnarsjövägen. Den använde han ofta i speltävlingar för att bräcka medtävlarna. En polska med text som Lasse ska ha gjort är "*Min lilla lön vill inte räcka till...*" (*Menlös triolpolska*), även spelad av Pelle och Viksta-Lasse (Leonard Larsson i Viksta, Uppland). "*Menlös-Lasses vals i Nystun*" är en av få låtar vi vet att Lasse spelade, även om han säkerligen hade samma repertoar som brodern Pelle. Valsen spelades på ett bröllop på Kågbo nr 2 "*Norrgårds*" på Erkas-Johan Erikssons bröllop. Brudgummen var harpspelman och lärde senare låten av sin far "*Erkasbonden*" Erik Ersson (1825-1908) vilken också spelade harpa. Johan trallade på äldre dagar låten för spelmannen och flottaren Åke Olsson i Kågbo, vilken sedan skrev ner den på not. Menlös-Lasse dog 1871 endast 43 år gammal. Det sades bero på att han hade ha ätit väldiga mängder smör vid ett supgille. Fettet skulle göra att man tålde mer alkohol. En annan historia var att han, efter att ha svultit i flera dagar före ett kalas, ska ha ätit ihjäl sig.

Radio

I Sveriges Radio porträtterades Per Persson Menlös 6 december 1983 av Lennart Zetterberg.

Vivi Wendin, som skrivit och berättat mycket om traditioner i Hedesunda skrev i GD 17 dec. 1953 om dansnöjen till jul i Hedesunda(även Rovbladet dec 1986).

Michael Müller sammanställde och skrev. Avslutar med ytterligare en Menlöslåt.

GSF 01024

"Lyfte kläckorna" gänglåt spelad av Per Persson Menlös
Stämning Mykt. omkring 1915 av J. Olsson Skutskär

ULFA 20633

